

Ailelere Yönelik Manevi Danışmanlık ve Rehberlik: Aile ve Dini Rehberlik Büroları

Spiritual Counseling and Guidance for Families: Family and Religious Guidance Bureaus

Hatice KILINÇER, Sorumlu Yazar, Dr. Öğr. Üyesi | Corresponding
Author, Assistant Professor.

Bingöl Üniversitesi, | Bingöl University, Bingöl / Türkiye.

hkilincer@bingol.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0002-1360-7739>

ISSN: 1303-880X

e-ISSN: 2667-7504

<http://ded.dem.org.tr>

Makale Türü / Article Type:

Derleme Makalesi / Review Article

Geliş Tarihi / Received Date: 15.03.2023

Kabul Tarihi / Accepted Date: 22.05.2023

Yayın Tarihi / Published Date: 25.06.2023

Lisans / Licence: CC BY-NC-4.0.

Tr/En: Tr

Atıf/Citation: Kılınçer, H. (2023). Ailelere yönelik manevi danışmanlık ve rehberlik: Aile ve dini rehberlik büroları. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 21 (45), 193-217

<https://doi.org/10.34234/ded.1265651>

Öz: Toplum için vazgeçilmez olan aile dinler için de önemini her zaman korumaya devam etmiştir. Din ve aile arasındaki yakın ilişkinin varlığı bilinse de bilim dünyası ihmal ettiği bu alana son yıllarda ilgi göstermeye başlamıştır. Çalışmamız Türkiye’de aileye Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmeti vermekle yükümlü olan Aile ve Dini Rehberlik Merkezlerinin (ADRB) kurulma gerekçesi, görev ve faaliyetleri, ADRB’de görev yapan uzmanların eğitimi, mesleki yeterlilikleri, zorlandıkları alanlar, destek alan kişilerin talep ve beklentileri ile ilgili genel bir resim ortaya koymaktır. Çalışmanın, ADRB ile ilgili yapılacak çalışmalar için kaynak oluşturmanın yanı sıra ADRB’nin mevcut sorun ve ihtiyaçların tespiti, gerekli iyileştirmenin yapılması ve sunulan dini-manevi danışmanlık hizmetinin etkililiğinin artırılmasına da katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Din Psikolojisi, Maneviyat, Aile, Aile ve Dini Rehberlik Büroları, Manevi Danışmanlık ve Rehberlik.

&

Abstract: The family, which is an indispensable constituent of society, has always maintained its importance for religions. Although the existence of a close relationship between religion and family has been known, the scientific world has recently started showing interest in this area, which it had neglected. Our study aims- to provide a general overview of - the establishment rationale, duties and activities of the Family and Religious Guidance Bureaus (ADRB), which are responsible for providing Spiritual Counseling and Guidance Services to -families in Türkiye. It also focuses on the training and professional qualifications of the experts working at ADRB, the areas in which they face challenges, as well as the demands and expectations of -individuals receiving support. It is -believed that the study will contribute not only to creating a resource for future research on ADRB but also to identifying its current problems and needs, making necessary improvements and increasing the effectiveness of the provided religious-spiritual counseling services.

Keywords: Psychology of Religion, Spirituality, Family, Family and Religious Guidance Bureau, religious counseling and guidance.

(The Extended Abstract is at the end of the article)

Giriş

Bireysel ve toplumsal yaşamın temel dinamiklerinden olan ailenin yerine alternatif sistemler üretmek mümkün değildir. İnsanla birlikte var olan ve varlığını günümüze kadar devam ettiren aile bütün toplumlar tarafından kabul edilen tek meşru birliktelik sistemidir. Bireyin ait olma, barınma, sevmeye, kabul görme, sosyalleşme gibi pek çok ihtiyacının karşılamasının yanı sıra var olan değer ve kültürün sonraki nesillere aktarılmasında da aile kilit bir role sahiptir.

Modernleşme süreciyle birlikte ekonomik ve sosyo-kültürel hayatta yaşanan pek çok değişimden evlilik ve aile de etkilenmiştir. Evlenme oranlarındaki düşüşle birlikte boşanma oranlarının hızlı artışı aileyi koruma, sürekliliğini sağlama ve problemlerin çözümü için aileleri destekleme ile alakalı çalışmaların hız kazanmasına neden olmuştur.

Dinler, bireyin gündelik hayatını, başkaları ve aile bireyleriyle olan ilişkilerini düzenleyen ilkeler barındırmaktadır. Özellikle dindar bireyler için dinin koyduğu ilke ve kurallar hayatlarını şekillendirme, duygu, düşünce ve davranışlarını düzenlemede etkili olmaktadır. Yine evlilik ve aile hayatının nasıl düzenlenmesi gerektiğiyle ilgili din belirleyici bir role sahiptir. Bireyler kiminle evlenileceği, nikâh akdi, ailedeki rol ve görevler, doğum kontrolü gibi aile için önemli dönüm noktalarında dinin rehberliğine ihtiyaç duymaktadır.

Ailenin kurulması ve devamlılığını desteklemesinin yanında, dinin ilk kez aile içerisinde öğrenilmesi ve sonraki nesillere aile aracılığıyla aktarılması din ve aile arasındaki karşılıklı ve yakın ilişkiyi ortaya koymaktadır. Dinler, özelde İslam evliliği teşvik etmiş, zina ve ensest yasağıyla evlilik kurumunu korumuş ve Hz. Muhammed bizzat kendi evliliği ve evlilikle ilgili tavsiyeleriyle inananlara örnek olmuştur.

Araştırmalar din ve maneviyatın evlilik ve aile hayatını doğrudan ve dolaylı şekilde etkilediğini ve büyük oranda olumlu etkileri olduğunu ortaya koymuştur. Evlilik doyumunu, eşler arasındaki uyumu, ailenin psikolojik dayanıklılığını artırdığı, affetmeyi kolaylaştırdığı, problemlerin çözümünde din ve maneviyatın olumlu etkileri olduğu tespit edilmiştir.

Türkiye’de kuruluşundan itibaren toplumu din konusunda sağlıklı bir şekilde aydınlatma ve dini rehberlik yapmakla sorumlu olan kuruluş Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB)’dir. DİB ailenin kurulması, korunması ve güçlendirilmesiyle de görevlidir. Bu amaçla kurulduğu ilk günden beri pek çok faaliyet yapan DİB toplumun ihtiyaçlarını göz önünde bulundurarak Aile ve Dini Rehberlik Büro (ADRB) ve

merkezleri açmıştır. ADRB’de aile problemleri yaşayan kişileri desteklemek üzere başta dini-manevi danışmanlık olmak üzere pek çok faaliyet yürütülmektedir.

Bu çalışmada ADRB’nin kurulma gerekçesi, görevleri, ADRB’de görev yapan uzmanların eğitimi, büro ve merkezlerin faaliyetleri ve mevcut sorunlar ele alınmıştır. Bunun yanı sıra uzmanların mesleki yeterlilikleri, zorlandıkları alanlar, büroya başvuran kişilerin beklentileri ve dini-manevi danışmanlık talep ettikleri konular irdelenmiştir. Çalışmanın amacı öncelikle ADRB hakkında genel bir resim ortaya koyarak yapılan faaliyetleri ve mevcut durumu değerlendirmektir. ADRB’nin mevcut sorunlarının tespiti bürolarla alakalı gerekli iyileştirmenin yapılması ve sunulan dini-manevi danışmanlık hizmetinin etkililiğinin artırılması için oldukça önemlidir.

Dinlerin Aileye Yaklaşımı

Aile ve din arasında yakın bir bağ vardır. Evlilik ve aileyle alakalı önemli dönüm noktaları dinin ortaya koyduğu norm ve uygulamalara göre gerçekleştirilir. Din ailenin nasıl kurulacağı, devam ettirileceği konusunda kişilere rehberlik eder. Evlilik tercihi, nikâh, düğün töreni, doğum kontrolü, sünnet töreni, doğum ve ölümle ilgili törenler, boşanma gibi pek çok konu dinle yakından ilgilidir. Eş seçiminde bireyler genellikle kendi dinlerine mensup kişilerle evlenmeyi önceler, din ve toplumda bireyleri bu noktada destekler (Adak, 2015; Geçioğlu & Döner, 2019; İmamoğlu & Ferah, 2019).

Dinin emirleriyle ailenin birçok fonksiyonunun örtüşmesi, din ve aile arasında dinamik bir ilişki oluşturmuştur. Din ilk olarak ailede öğrenilir ve dini pratikler ilk olarak aile içinde deneyimlenir. Aile, dini bilgi ve uygulamaların sonraki nesillere aktarılmasında kilit rol üstlenir. Saygı, sevgi, adalet, hakkaniyet gibi pek çok değer ailenin ve dinin ortak değerlerindendir. Araştırmalar, çocuk ve ebeveyn arasında kurulan güven ve bağlanma biçiminin sonraki dönemde çocuğun Allah’a bağlanma, dayanma ve sığınma şeklini de etkilediğini ortaya koymuştur. (Adak, 2015; Aydın, 2013; Çankırılı, 2012)

Dinler, evliliğe teşvik etmiş, aile bireylerinin birbirine karşı olan görev ve sorumlulukları belirlemiş, enstest ilişki ve zinayı yasaklayarak ailenin kurulma ve devam ettirilmesini desteklemiştir. Ailenin devamı esas kabul edildiği için boşanmaya pek sıcak bakılmamıştır. Hristiyanlık, Yahudilik gibi dinlerde boşanma yasaklanmış, İslam’da ise sevimsiz bir helal olarak görülmüştür (Aydın, 2013; Ferah, 2019a; Geçioğlu & Döner, 2019; Tekin, 2016).

Dinler, özelde İslam evlilik ve ailenin kurulma, yapılandırılma ve sürdürülmesini sağlamak için çeşitli emir ve yasaklar, ilkeler ortaya koymuştur. İlk insan olan Hz. Adem eşi Hz. Havva ile birlikte yaratılmış, ilk ailenin örneğini teşkil etmişlerdir (Yaman, 2018). Kuran’da eş, insanın huzur bulacağı kişi olarak tanımlanmış (Rum Suresi, 21.ayet), eşler birbirlerine Allah’ın emaneti olarak kabul edilmiştir (Müslim, Hac, 147). Yine İslam’da ruhbanlık yasaklanmış, evlenme tavsiye edilmiştir. İsra Suresi 32. ayette gücü yetenlere evlilik emredilmiş, Nur Suresi 33. ayette ise evlenme imkânı bulamayanların zinadan kaçınarak kendilerini korumaları emri yer almıştır. Evlilik Hz. Muhammed’in hem fiili hem de kavli olarak uyguladığı bir sünnettir (İbni Mace, Nikâh 1). Evlilik ve aileyle alakalı Kuran’da birçok hüküm ve detaya yer verilmesi, Hz. Muhammed’in evlenip, evliliği tavsiye etmesi, İslam’ın evlilik ve aileye özel bir önem atfettiğini göstermektedir. Din, dindar aileler için hayatın merkezinde yer almakta ve aileyi birçok açıdan etkilemektedir.

Son yıllarda yapılan araştırmalar din ve maneviyatın fiziksel sağlığı ve ruh sağlığını etkilediği gibi kişinin başkaları ve aile üyeleriyle nasıl bir ilişki kuracağı noktasında da belirleyici olduğunu ortaya koymuştur (İmamoğlu & Ferah, 2019; Rusu & Turliuc, 2011). Bireylerin eş tercihi, aile üyelerine karşı duygu-düşünce ve davranışları, eşler arasındaki problemlerin çözümü, affetme ve aile bireyleri ile sağlıklı bir ilişki kurmada din ve maneviyatın olumlu bir rol üstlendiği belirlenmiştir (Ağırbaş, 2017; Balkanlıoğlu, 2012; Bayer, 2013; Fard vd., 2013; Karabacak, 2015; Lambert & Dollahite, 2006; Mahoney & Tarakeshwar, 2013; Valiante, 2003).

Her ne olursa olsun dindar-manevi yönü güçlü olan bireyler yaşamış oldukları bireysel ve ailevi problemlerle alakalı çözüm bulabilmek için öncelikle dini kaynaklara başvurmayı tercih etmektedir. Aile sorunları ile din ve maneviyat arasında yakın bir etkileşim vardır (Ferah, 2019b; Göcen, 2016). Türkiye’de DİB çift ve ailelerin bu konulardaki ihtiyaçlarını karşılamak için çeşitli çalışmalar yürütmektedir.

Diyanet İşleri Başkanlığı ve Aile Çalışmaları

Yaşanan sosyal, ekonomik, teknolojik değişimler aile yapısının da değişmesine neden olmuştur (Özdemir, 2013). Evlilik oranlarındaki azalmaya karşın boşanma oranlarının artması hem Batı hem de Türkiye’de ailenin korunmasına yönelik yapılan çalışmaların yoğunlaşmasına neden olmuştur. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı olmak üzere resmi ve özel birçok kurum ve kuruluş ailenin korunmasıyla ilgili bilimsel çalışma, proje, eğitim faaliyetleri, danışmanlık hizmeti yürütmektedir.

Türkiye’de toplumu din konusunda aydınlatmakla yükümlü olan DİB kurulduğu günden itibaren resmi olarak bu görevi yerine getirmek için birçok çalışma yapmış ve yapmaya devam etmektedir. DİB 2006/17 sayılı Başbakanlık genelgesinde rehberlik hizmetleri, şiddetin önlenmesi, bilincin artırılması, namus ve töre cinayetlerinin önlenmesiyle sorumlu kuruluşlardan biri olarak tanımlanmıştır (Şen, 2010). Yine, yaşam mücadelesinde zorluklar yaşayan, maddi-manevi desteklenmeye ihtiyaç duyan korunmaya muhtaç gruplar başta olmak üzere toplumun her kesimine birlik, beraberlik, dayanışma, dini rehberlik hizmeti sunmak DİB asli görevleri arasında yer almaktadır (Angın, 2016; DİB, 2018). DİB’in aileyle ilgili çalışmalarını şu başlıklar halinde özetlemek mümkündür (DİB, 2022a):

- Aileye Yönelik Eğitimler: Evliliğe ilk adım seminerleri, yurt dışı aile seminerleri, temel aile bilinci eğitimleri, baba okulu seminerleri, aile okulu seminerleri, çocuklara ve gençlere yönelik değerler eğitimi
- Nikâh İşlemleri: Tüm il ve ilçe müftülüklerinde sunulan resmi nikâh işlemleri
- Hizmet İçi Eğitimler: Aileyle ilgili çalışan din hizmetleri uzmanlarının mesleki yeterliliğini arttırmak için düzenlenen seminer ve eğitimler
- Aileyle İlgili Projeler: Biz bir aileyiz projesi, biz bir aileyiz çocuk projesi, aile içi şiddetle mücadele
- Toplumsal Sorunlara Yönelik Çalışmalar: Koruyucu aile çalışmaları, aile içi şiddetle mücadele çalışmaları, kız çocuklarının okullaşmasının sağlanması ve çocuk işçiliği ile mücadele
- Temalı Gün ve Haftalara Yönelik Faaliyetler: Kadınlar günü, aile haftası, aile forumları, büyükler küçüklerle ift(ih)ar ediyor iftar programları
- Aile Temalı Kısa Film ve Fotoğraf Yarışması: Ailemde iyilik var teması
- Aile ile Alakalı Yayınlar: Aileyle alakalı kitap ve süreli yayınlar
- Sosyal Hizmet Kurumlarındaki Manevi Destek: Çocuk evi, çocuk destek merkezi, çocuk evleri sitesi, kadın konuk evi ve huzurevi gibi sosyal hizmet kurumlarında manevi danışmanlık ve rehberlik hizmeti
- Aile ve Dini Rehberlik Bürosu/Merkezleri

Aile ve Dini Rehberlik Bürosu-Merkezlerinin Açılması

Aile kurumun sarsılması ve toplumsal ihtiyaçların değişmesi nedeniyle cami dışı din hizmetlerine oldukça önem veren DİB, bireylerin dinle ilgili sorunlarıyla daha yakından ilgilenme ve çözüm bulabilmek amacıyla öncelikle “Alo Fet-

va” hattı kurmuştur. Sonrasında ise din hizmetleri uzmanlığı kadrosu oluşturan Diyanet ailenin kurulması, devamlılığı ve ailedeki mevcut sorunların çözümü için 15.04.2002 tarih ve 199 sayılı olur ile 2003 yılında il müftülüklerinde “*Aile Büroları*”nı açmıştır (Söylev, 2014; Şen, 2010).

2003 yılında İstanbul, Ankara, İzmir, Samsun, Elazığ ve Adana olmak üzere 6 pilot ilde açılan bürolar halkın yoğun ilgi göstermesi ve işlevsel olmasından dolayı diğer illerde de açılmıştır. Aile Bürolarının ismi 2007 yılında “*Aile İrşat ve Dini Rehberlik Bürosu*” (AİRB) olarak değiştirilmiştir. 2009 yılında Aile İrşat Bürolarının sayısı 52’si il merkezinde olmak üzere 120’yi aşmıştır. Başkanlığın 2008 yılı faaliyet raporuna göre Din Hizmetleri Yüksek Kurulu ve müftülüklere 52173 soru sorulması ve sorulan bu soruların büyük ölçüde evlenme, aile içi ilişkiler, boşanma, aile içi hak ve görevler olması Aile İrşat Bürolarına olan ihtiyacı ortaya koymuştur (Balıkçı, 2015; DİB, 2019; Karagöz & Böke, 2020).

Aile İrşat ve Rehberlik Bürolarının yürüttüğü çalışmalara halkın yoğun ilgi göstermesi ve olumlu sonuçlar alınmasıyla birlikte DİB 2009-2013 stratejik planında büroların sayılarının artırılması kararı alınmıştır. Günümüzde adı “*Aile ve Dini Rehberlik Bürosu* (ADRB) olarak değişen büro ve merkezler 81 il ve 321 ilçede bulunmaktadır (DİB, 2019, 2022a; Karagöz & Böke, 2020).

Yapılan düzenlemelerle belli şartları taşıyan büroların çoklu hizmet veren merkezlere dönüştürülmesi için çalışmalar yapılmaktadır. Görüşme odası, çocuk oyun alanı, eğitim salonu, kütüphane, okuma salonu ve mescit gibi nitelikleri içinde barındıran Aile ve Dini Rehberlik Bürolarının, merkez adını alarak hizmete devam edeceği kararlaştırılmıştır. İl ve ilçelerde 398 Aile ve Dini Rehberlik Bürosu ve 4 tane de Aile ve Dini Rehberlik Merkezi olmak toplam 402 noktadaki büro ve merkezlerde aktif şekilde hizmet verilmeye devam etmektedir (DİB, 2019).

Aile ve Dini Rehberlik Bürosu-Merkezlerinin Görev ve Faaliyetleri

Diyanet İşleri Başkanlığı Görev ve Çalışma Yönergesinde yer alan Aile ve Dini Rehberlik Daire başkanlığının görevlerini şu şekilde özetlemek mümkündür: ailenin kurulma, korunma ve güçlendirilmesi ile ilgili çalışmalar yaparak toplumsal farkındalık oluşturmak, aile sorunlarının çözümü noktasında dini danışmanlık ve rehberlik hizmeti sunmak, aile bireylerinin karşılaşabileceği sorunlarla ilgili aileyi güçlendirmek için manevi destek hizmeti ve sevgi evleri, yetiştirme yurtları, huzurevleri kadın konuk evleri vb. sosyal hizmet kurumlarına dini rehberlik hizmeti sunmaktır (DİB, 2017).

Bunun yanı sıra ADRB'nin açılması ve çalışması, hizmet verecek ADRB personelinin eğitilmesi, sunulan hizmetle alakalı yazılı ve görsel materyallerin hazırlanması ve ilgili olan diğer kurum ve kuruluşlarla ortak iş birliği yapılması diğer görevleri arasındadır. ADRB'nin görev ve sorumluluklarını ADRB bürolarının kurulması, işleyişi ve personelin eğitimi, diğer kurumlarla işbirliği ve bütün bu çalışmaların sonunda aileye sunulan dini danışmanlık ve rehberlik hizmeti sunulması olarak özetlemek mümkündür (DİB, 2017).

ADRB'nin yaptığı faaliyetler kurum içi ve kurum dışı olarak iki başlık halinde değerlendirilebilir. Kurum içi hizmet il ve ilçe müftülüklerinde sunulan hizmetleri kapsamaktadır ve çoğunlukla soru-cevap yöntemiyle yürütülmektedir. Kuruma dini-manevi danışmanlık hizmeti almak veya soru sormak için gelen kişilere ilgili uzmanlar tarafından hizmet sunulmaktadır. Yapılan başvurular uzmanlar tarafından gerekli danışmanlık ve yönlendirme yapıldıktan sonra başkanlık tarafından hazırlanan kartekslere kaydedilmektedir. Gizlilik ilkesi göz önünde bulundurularak başvuran kişinin isim, adres telefon vb. özel bilgileri kaydedilmemekte cinsiyet, yaş, eğitim durumu, medeni durum gibi genel bilgileri kayıt altına alınmaktadır (Çiftkat, 2011).

Kurum dışı hizmetler ise toplumun ihtiyacı göz önünde bulundurularak müftülük tarafından büro personelinin görevlendirildikleri faaliyetleri kapsamaktadır. Kurum dışı hizmetler arasında konferans, vaaz, televizyon programları, çeşitli kurumları ziyaret vb. faaliyetler yer almaktadır (Çiftkat, 2011). Kurum dışı hizmetler yalnızca il ve ilçeleri değil belde ve köyleri de kapsamaktadır. Cezaevi, halk eğitim kursları, kuran kursları vb. yerlerde düzenlenen seminer, panel, konferans yoluyla az zamanda çok sayıda kişiye hizmet vermek mümkün olmaktadır. ADRB yapmış olduğu kurum içi-dışı faaliyetleri belli aralıklarla DİB'e rapor etmektedir (Çiftkat, 2011).

ADRB'de Kuran ve sünnet ışığında aile hakkında topluma sahipsahih dini bilgileri ulaştırmak, aile ve aile bireylerini tehdit eden problemlerin çözümüne yardımcı olmak amacıyla dini rehberlik, manevi destek hizmetiyle birlikte farklı sosyal-kültürel, dini faaliyetlerle ailenin güçlenmesi ve korunmasına yönelik projeler yapılmaktadır (DİB, 2019). Faaliyetler, resmi ve sivil kuruluşlarla iş birliği içinde yürütülmektedir. Bu bağlamda Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu, Üniversiteler, Emniyet Genel Müdürlüğü, yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşlarıyla iş birliği yapılmaktadır (Düzgüner & Ayten, 2020).

ADRB Uzmanlarının Eğitimi

Bürolarda DİB tarafından bu amaçla düzenlenen hizmet içi seminerlere katılmış vaizler görev almaktadır. ADRB personeli arasında unvanı yüksek olan personel büronun işlerini yürütme, yönetme, müftülük ile çalışanlar arasında iletişimi sağlamak üzere koordinatör olarak görevlendirilmektedir. Koordinatörler il müftü yardımcısına bağlı olarak görevlerini sürdürmektedir (ADRB, 2019; Çiftkat, 2011).

ADRB’de görevlendirilecek yeterli vaiz olmaması durumunda aile, çocuk, kadın genç ve yaşlılarla ilgili akademik çalışma yapan ve ilgili alanlarda yeterli bilgi ve tecrübeye sahip personele öncelik verilerek din hizmetleri uzmanı, müezzin, kuran kursu öğreticisi, eğitim olan personel arasından görevlendirme yapılmaktadır. Bununla birlikte görevlendirilecek uzmanın diksiyonunun düzgün ve iletişim becerisinin yüksek olmasına dikkat edilmektedir. Uzmanlar bürolarda nöbet usulüne göre görev yapmaktadır (Balıkcı, 2015; Çiftkat, 2011; Özdemir, 2013).

ADRB’de aileye yönelik sunulan hizmetlerin verimliliğinin artması amacıyla “ADRB ve Sosyal Hizmetlerde Görev Yapan Personele Yönelik Hizmet İçi Eğitim” düzenlenmektedir. 2003-2018 yılları arasında 20 hizmet içi eğitim semineri düzenlenmiş, ortalama 6 gün (60-80 saat) süren seminerlere 2784 personel katılmıştır. Üniversiteler, Kamu Kurum ve Kuruluşlarının iş birliğiyle düzenlenen seminerlerde akademisyen ve uzmanlar tarafından; *Temel Danışmanlık Becerileri, Aile İçi İletişim, Mağdurla Görüşme Teknikleri, İslam’da Ailenin Önemi ve Kadının Konumu, Kadın ve Aileye Dair Hukuk ve Mevzuat Bilgisi, Aile İçi Gerilim ve Şiddet, Genç-Çocuk-Kadın-Yaşlı Psikolojisi, Çocuk İhlali ve İstismarı, Mağdurlarla Görüşme Teknikleri* gibi dersler verilmiştir. Hizmet içi eğitimlerin yanı sıra 2014 yılından itibaren tecrübe paylaşımı sağlamak amacıyla “Aile ve Dini Rehberlik Bürosu Çalıştayı” düzenlenmektedir (DİB, 2022b).

ADRB’de görev alan uzmanlar kendilerine telefon, e-posta ile ulaşan ya da yüz yüze danışmanlık almak isteyen kişilerle görüşme yapmaktadırlar. 2006 yılı itibarıyla uzmanların yaptığı görüşmeler başkanlık tarafından hazırlanan *kartekslere* işlenmekte ve sistematik bir şekilde arşivlenmektedir. Başvuru yapan kişiler mahrem konularla ilgili soru sorduklarında yaş, eğitim durumu, meslek gibi kişisel bilgilerini paylaşmak istememektedirler (Angın & Altaş, 2018; Genç, 2015; Şen, 2010). Başvuru yapanlar, gerektiği durumlarda Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğüne bağlı birimler, adli makamlar, İl Sağlık Müdürlüğü, Şiddet Önleme ve İzleme Merkezi (ŞÖNİM), Çocuk İzleme Merkezi (ÇİM), Emniyet, kolluk kuvvetleri vb. ilgili birimlere yönlendirilmektedir (ADRB, 2019; Angın, 2016).

ADRB Uzmanlarının Manevi Danışmanlıkta Kullandıkları Metotlar

ADRB’de görev yapan uzmanlar dini-manevi danışmanlık sırasında hizmet içi eğitimde öğrendikleri metot ve yöntemlerin yanı sıra kişisel çabalarıyla yaptıkları okuma ve katıldıkları eğitimlerden öğrendiklerini de danışmanlık sırasında kullandıklarını ifade etmişlerdir. Kılınçer, İstanbul’da görev yapan ADRB uzmanlarıyla yaptığı çalışmada dini-manevi danışmanlıkta psikoloji ya da din merkezli hangi yöntem ve tekniklerden faydalandıklarını araştırmıştır. ADRB’de görev yapan uzmanlar, en çok “dinleme” metodunu kullandıklarını ifade etmişlerdir. Empati yapmak, anlaşıldıklarına dair geri bildirim verme, telkin ve tavsiye, soru sorma, olaydaki olumlu yanları görmelerini sağlama, farklı bakış açıları oluşturmaya çalışma, ev ödevleri, problemin aslında ne olduğunu birlikte bulmaya çalışma, yargılamama, problemin çözümüyle ilgili ne tür yollara başvurdıklarını sorma kullanılan diğer metotlardır (Kılınçer, 2019).

Uzmanlar yine danışanlarla ilgili notlar alma, daha önce terapi alıp almadıklarını sorma, dini kaynaklardan yaşadıkları soruna dair benzer olayları aktarma, peygamberlerden örnek vererek nasıl davranmaları gerektiğini örnekleme, okumaları için çeşitli eserler tavsiye etme, sabır, tevekkül, dua, ümit etme, salih amel işlemeye teşvik, tesbih-zikir, affetme, paylaşmayı tavsiye etme, Kuran okuma ve ibadete yönlendirme, Kuran kursuna yönlendirme, kadın-erkek beyni arasındaki yapısal farklılıkları anlatma, çocukların psikolojik gelişimleriyle alakalı bilgilendirme yapma, kendilerini güvende hissetmelerini sağlamaya çalıştıklarını ifade etmişlerdir (Kılınçer, 2019).

Yapılan çalışmalar değerlendirildiğinde uzmanların temel danışmanlık becerileri noktasında aldıkları eğitimin yetersiz kaldığı, uygulama ve kullanılan tekniklerle ilgili belirsizlik olduğu, bir standardı olamadan her bir uzmanın kendi kişisel çaba ve becerisine dayanarak danışmanlık yapmaya çalıştığı görülmektedir. Başta danışmanlık beceri ve teknikleri olmak üzere danışmanlıkla alakalı eğitimlerin daha kalıcı-etkili şekilde öğretilmesi ve standart ölçülere kavuşturulmasının mesleki yeterlilik ve sunulan hizmetin niteliği açısından oldukça önemli olduğu unutulmamalıdır.

ADRB Uzmanlarının Manevi Danışmanlıkla İlgili Mesleki Yeterliliği

ADRB’de görev alan uzmanlar diyanetin mesleki yeterliliklerini artırmak için yapmış olduğu hizmet içi eğitimler ve çalıştaylara katılmaktadırlar. Bunların yanı sıra yapılan çalışmalarda ADRB uzmanlarının kendi bireysel çabalarıyla

psikolojiye dair okumalar yaptıkları, kişisel olarak zaman zaman ilgili eğitim ve seminerlere katıldıkları görülmektedir.

Alan yazında ADRB’de görev yapan uzmanların almış oldukları eğitimlerin mesleki yeterliliklerine ne tür bir katkı sağladığına dair az sayıda araştırma yapılmıştır. Yapılan çalışmalar ADRB’de görev alan uzmanlar için yapılan seminerlerin göreve yeni başlayacaklar için yararlı olduğu fakat yeterli olmadığını ortaya koymuştur (Angın, 2016; Kılınçer, 2019).

Angın, yaptığı çalışmada ADRB’de görev yapan uzmanların kartekslerinde yer alan cevaplardan bir kısmının birkaç cümlelik yüzeysel tavsiye ve çözüm önerilerinden oluştuğuna dikkat çekmiştir. Yine psikolojik rahatsızlığa sahip kişilerin ADRB’ye başvurdukları görülmektedir. Uzmanların bu tür başvurular karşısında sergileyecekleri tutum, kişiye nasıl yaklaşmaları ve nasıl yönlendirme yapmaları gerektiği konusunda zorluk yaşadıkları görülmüştür. Benzer şekilde aile problemleriyle ilgili yapılan başvurularda da uzmanlar yüzeysel çözümler sunmakta ve konunun derinliğine inmeden kısa tavsiyelerde bulunmaktadır (Angın, 2016).

Başka bir çalışmada uzmanlar, alanında uzman kişilerden eğitim almaları gerektiğini, daha çok vaka çalışmasına ihtiyaç duyduklarını, hizmet içi eğitimlerin daha küçük gruplarla yapılması ve eğitimin yüz yüze olması gerektiğini ifade etmişlerdir (Kılınçer, 2019). Diğer bir çalışmada (Topuz, 2015) çalışmasında dini danışmanların %88’inin ciddi bir sorun karşısında ne yapacaklarını bilemediklerini, %76’sı çaresiz hisseden kişilere yardım edememe, %43’ü fiziksel rahatsızlıklar, %57’si psikolojik problemler ve %33’ü de tarikat mensuplarının verilen sahipsiz bilgileri kabul etmemeleri noktasında kendilerini yetersiz hissettikleri, zorlandıklarını ortaya koymuştur.

Diğer bir çalışmada uzmanlar, patolojik problemler (Kişilik bozuklukları, OKB, şizofren vb), aile içi şiddet, bağımlılık, istismar, başvuran kişilerin uzmanlardan onlar adına bir karar almalarını istemesi, birçok problemin aynı anda anlatılması, problemin başvuran kişinin dışında başka bir kişiden kaynaklanması, kişilerin çözüm bulmaya gönüllü olmaması, kişinin değişime kapalı olması, uzmanlardan kendilerine hak vermeleri ve karşıdakini suçlamalarına dair beklenti ve problemin tek taraflı anlatılmasını zorlandıkları alanlar olarak dile getirmişlerdir (Kılınçer, 2019).

Dini-manevi danışmanlık mevcut bilgi ve eğitimlerin haricinde farklı donanım ve yeterlilik gerektirmektedir. Seminerlerde sunulan teorik bilginin yetersiz olması ve pratik uygulama eğitimi verilmemesi nedeniyle sunulan hizmetten yeterli verim alınamadığı kaydedilmiştir (Söylev, 2013).

Aile ve Dini Rehberlik Bürosunun Mevcut Sorun ve İhtiyaçları

Diyanet İşleri Başkanlığı din hizmetlerindeki sorunların tespiti ve çözülmesi amacıyla çeşitli şura, kongre, seminer, çalıştay, istişare toplantıları düzenlenmektedir, bunun yanı sıra toplumun psiko-sosyal dinamiklerine uygun çalışmaların yapılmasına önem vermektedir. Bu mekanizmalardan biri olan ADRB bürolarında görev alan uzmanlar başta olmak üzere tüm din görevlilerinin sosyal konulardaki duyarlılık ve farkındalığını arttırmak için eğitim seminerleri, koordinasyon toplantıları düzenlenmektedir (Angın, 2016).

ADRB'nin genel durumunun tespiti için yapılan ankette il müftülüklerine ADRB çalışmalarında karşılaştıkları 3 önemli sorunu belirtmeleri istenmiştir. Fiziki alt yapı eksikliği, büroların görüşmeye uygun yapıda olmaması, basın-yayın organlarından yeterince yararlanılamaması, kamu kurumları ve STK'larla iş birliği eksikliği, ilgili kurumların işbirliğine sıcak bakmaması, doküman-kaynak eksikliği, mevzuat ve çalışma yönergesinin oluşturulamaması noktasında sorun yaşadıklarını ifade etmişlerdir (Güney, 2009; Şen, 2010).

Bazı fıkhi konularda ortak bir fıkhi söylemin oluşturulamaması, görevlilerin yetersiz kaldıkları inancı, erkek uzmanların az olması nedeniyle başvuru yapan erkeklere ulaşmada güçlük yaşanması, kartekslerle alakalı mahremiyetin nasıl korunacağı, uzman sayısında yetersizlik, eğitimlerin yetersiz olması, halk tarafından yeterince bilinmemesi, ADRB uzmanlarının kişilerin problemlerini dinleme sebebiyle yıpranması, Türkçe dışında farklı dillerin konuşulması sebebiyle iletişim problemi yaşanması ADRB'nin çözüme kavuşturulması gereken sorunlar arasında sayılmıştır (Güney, 2009; Şen, 2010).

ADRB'nin mevcut sorunları büro ve merkezlerin kurulması ve personelin görev ve sorumluluklarının belirlenmesi, ADRB uzmanlarının eğitim ve yeterlilikleri ile büroların halk ve diğer kurum ve kuruluşlarıyla olan ilişkiler olarak üç başlık halinde ele alınabilir. DİB tarafından, ADRB'nin her bir sorun alanıyla ilgili daha detaylı analizler yapılarak, ihtiyaçların net bir şekilde belirlenmesi ve sorunların çözümü noktasında gerekli adımların atılması ADRB'nin verimliliğinin artması için önemlidir.

Manevi Danışmanlık Talepleri ve İçeriği

ADRB'de ihtiyaç duyan ailelere nitelikli bir şekilde dini manevi danışmanlık yapılması, mevcut sorunların tespiti ve çözümü için başvuran kişilerin başvuru şekli, uzmanlardan beklentileri ve başvuru konularının ne olduğunun tespit edilmesinin mevcut sorunların çözümüyle alakalı kaynak olabileceği düşünülmektedir.

ADRB’de görev yapan uzmanlar kendilerine telefon, e-posta veya yüz yüze başvuru yapan bireylerin ihtiyaçlarına göre dini danışmanlık hizmeti vermekte, gerekli gördükleri durumlarda aileleri ilgili kurumlara yönlendirmektedirler. Türkiye’de son yıllarda ADRB’ye başvuru yapan kişiler ve başvuru nedenleri ile ilgili çalışmalar yapılmıştır. Yapılan çalışmalarda ADRB uzmanlarının kendilerine danışan kişilerle ilgili doldurdıkları “karteksler” incelenmiştir. ADR Bürolarına gelen başvurularda yöneltilen sorular ve danışmanlık istenen alanlar farklılık arz etmektedir. Sorular içerik olarak tasnif edildiğinde yapılan başvuru ve uzmanlardan beklenen danışmanlık hizmetinin farklılık arz ettiği görülmektedir. Yapılan başvuruların içeriği ve uzmanlardan beklentilere genel hatlarıyla değinilecektir:

1. Dini-Manevi Danışmanlık Almak Amacıyla Yapılan Başvurular: Dindar bireyler yaşamış oldukları bireysel ve ailevi problemler karşısında dini kaynaklardan çözüm bulmak amacıyla ADRB’den danışmanlık talep etmektedir. Toplumumuzda bireyler, -dini yönü bazen geri planda olsa bile - kişisel ve sosyal sorunlarını paylaşmak için güvenilir ve nitelikli birey ve kurumlara ihtiyaç duymaktadır (Karacoşkun, 2004). Zaman zaman fetva almak-bilgi sormak için arayan ya da gelen bireyler sorularının devamında danışmanlık almak istemektedirler. Yapılan dini-manevi danışmanlık neticesinde memnuniyetini dile getirmek ve teşekkür etmek için gelen, telefon ve e-postayla ulaşan kişiler de mevcuttur.

2. Yaşadıklarını Paylaşma Amacıyla Yapılan Başvurular: ADRB’ye yapılan bazı başvuruların içeriğine bakıldığında dini-manevi danışmanlık talebinin öte kişilerin yaşamış oldukları sıkıntıları paylaşma ihtiyacıyla başvurdukları görülmektedir (Angın, 2016; Yıldırım, 2019). Zaman zaman da bireyler sorularını sorarken uzun uzun içini dökmekte, çaresizlik, suçluluk, değersizlik, mutsuzluk gibi problemlerini dile getirebilmektedir. DİB’i güvenilir bir kurum olarak kabul eden ve yaşadıklarını paylaşma ihtiyacı içinde olanlar bürolara ulaşarak sıkıntılarını anlatmakta ve uzmanlardan kendilerini dinlemeleri ve teselli etmelerini beklemektedir.

3. Fetva Almak İçin Yapılan Başvurular: Bürolara başvuran bazı kişilerin dini-manevi danışmanlıktan ziyade başta aile ve ibadetler (Müslüman olmayanla evlenme, abdest, namazın ve orucun bozulması, zekât vb.) olmak üzere pek çok konuda fetva almak için ulaştıkları görülmektedir (Angın, 2016; Yıldırım, 2019). Fıkıh sahası dışında kalan diğer dini konularda da bilgilendirme önemli bir yer tutmaktadır. ADRB’nin bu yönüyle müftülüklerdeki fetva birimi olarak işlev gördüğü söylenebilir (Şen, 2010). Bireyler bilgi sahibi olmadıkları ya da teyit etmek istedikleri meseleleri uzmanlara sorarak dinin o konudaki maslahatını öğrenme

isteğiyle başvuru yapmaktadır. Yapılan bu tarz başvurularda genellikle fetva almak istedikleri konuyla ilgili fetvayı öğrenip ayrılmaktadırlar. Dini-manevi danışmanlık için başvuranlarda olduğu gibi uzun süreli ve tekrar eden görüşmelerden farklı olarak genel anlamda tek seferlik ve kısa görüşmeler yapılmaktadır.

4. Kişisel Talepler İçin Yapılan Başvurular: Nikâh kıyılması, kendisine dua edilmesini isteme, arabuluculuk talepleri bu bağlamda değerlendirilebilir (Yıldırım, 2019). Burada başvuranların amacı ihtiyaçları doğrultusunda ADRB uzmanlarının kendilerine rehberlik ve yardım etmesidir. Küslükleri ortadan kaldırma, evlilik işlemleri hakkında bilgi, nikâh kıyma, sıkıntıda olduğu bir durum için dua isteme bu tarz başvuruların içeriğini oluşturmaktadır.

Ailelerin Manevi Danışmanlığa İhtiyaç Duyduğu Konular

Alan yazında ADRB'ye dini-manevi danışmanlıkla alakalı yapılan başvuruların hangi konuları içerdiğine dair çalışmalar mevcuttur. Çalışmaların hepsinde yöntem olarak ADRB'de tutulan karteksler incelenerek içerikleri analiz edilmiştir. Çalışmalardan bazılarında konular çok detaylı bir şekilde sınıflandırılmışken bazılarında daha genel başlıklara yer verilmiştir. Bu kısımda ilgili çalışmalarda yapılan tasnifler ortak başlıklar altına toplanmıştır.

Araştırmalar incelendiğinde ADRB bürolarından en çok aile, evlilik-nikâh-boşanma ve fıkıh alanlarında danışmanlık istendiği ve bu konularda yoğun bilgi eksikliği olduğu görülmektedir (Angın, 2016; Çiftkat, 2011; Ferah & Kılınçer, 2022; Genç, 2015; Özdemir, 2013; Öztürk, 2019; Şahin, 2010; Şen, 2010; Tuncel, 2021; Yıldırım, 2019; Yıldız, 2011). Fıkıh alanında sorulan bazı soruların içeriğinin de aileyle ilgili konuların var olduğu göz önünde bulundurulduğunda ADRB uzmanlarının evlilik ve aileyle ilgili kapsamlı bir eğitim almaları ve gerekli formasyona sahip olmaları gerektiği görünmektedir.

Bir başka çalışmada Karacoşkun, (2004) Sivas il müftülüğüne gelen soruları (N: 437) incelediği çalışmasında soruların %57,50'nin fıkhi yönü ağırlıklı olan sorular, % 29, 60 psiko-sosyal içerikli sorular ve % 12,90'nı diğer dini sorular olarak tasnif etmiştir. Soruların ADRB'ye değil müftülüğe yönlendirilmiş olması nedeniyle fıkhi ağırlıklı soruların diğer alanlara göre daha ağırlıklı olması doğaldır. Karacoşkun, psiko-sosyal sorular başta olmak üzere fetva ile ilgili soruların cevaplanması noktasında din görevlilerinin psikolojik formasyon sahibi olması gerektiği üzerinde durmuştur.

Diğer bir çalışmada Peker, (2009), Samsun ve Aydın ADRB'ye 2008-2009 yılları arasında gelen soruları (N:122) incelemiş ve nikâh, boşanma, doğum kontrolü, aile içi şiddet, eşcinsel ilişki, çocuk eğitimi, gelin-kayınvalide prob-

lemeleri, ekonomik problemler, parapsikolojik konular, ölüm ve intihar vb. konularla alakalı soruların geldiğini tespit etmiştir. Yaptığı değerlendirmede din hizmetlerinde görev alan kişilerin belli alanlarda yeterli bilgi ve beceriye sahip olması gerektiğini ifade etmiştir. Yine bir başka çalışmada (Mürsel & Onur, 2020) 2015-2020 yılları arasında Bingöl ADRB bürosuna gelen 512 soru incelenmiş ve 150 sorunun “evlilik, nikâh, boşanma” ile ilgili olduğunu tespit edilmiştir. Bu başlık altında en fazla boşanma sonrası yaşanan sorunlar ve nikâh ile ilgili sorulardır. En sık olarak şartlı ve yeminli boşanmalarda eşler tarafından kullanılan “boş ol” ifadesinin dini hükmü öğrenilmek istenmiştir.

Konya AİRB’ye 2012-2013 yılları arasında gelen 275 soru hastalık ve sağlık (psikolojik rahatsızlıklar, kürtaj), evlilik-nikâh-boşanma (nikâh biçimi, çoklu evlilik, boşanma, talak), aile içi ilişkileri etkileyen olumsuz durumlar (aldatma, şiddet, cinsellik, rol ve sorumlulukların paylaşımı), gündelik hayatla ilgili sorular, aile ve sosyal çevreyle ilişkiler (anne-babayla birlikte yaşama, evliliğe aile büyüklerinin müdahalesi) başlıkları altında incelenmiştir. Soruların büyük çoğunluğunun (N:135) evlilik-nikâh-boşanma ile ilgili olduğu görülmektedir (Balıkcı, 2015).

Alan yazında yer alan çalışmalar incelenmiş ve ADRB bürolarına sorulan sorular aile, evlilik/nikâh/boşanma, fıkhi konular, sosyal konular ve sağlık olmak üzere 5 başlık altında toplanmıştır.

1. Aile ile Alakalı Gelen Soruların İçeriği

- **Aile Bireyleri:** Kardeşler arası problemler, ailede sorumluluk ve roller.
- **Akraba İlişkileri:** Kayınvalide/kayınpeder damat/gelin problemleri, gelinler arası, gelin görümce/kayın problemleri, üvey anne-baba, üvey çocuk problemi, akrabalarla ilgili problemler.
- **Ebeveyn-Çocuk:** Ergenlik dönemi problemleri, çocuk eğitimi, ebeveyn çocuk ilişkileri, evlat edinme, çocuk yetiştirmede tutum farklılıkları, çocuğa isim koyma, evlada kötü muamele, çocuğun dini eğitimi.
- **Aile Planlaması:** Çocuk sayısı ve cinsiyetiyle alakalı problemler, çocuk sahibi olamama, kürtaj, evlat edinme.
- **Şiddet:** Fiziksel, ekonomik, cinsel, sözel, psikolojik şiddet, karı koca arası şiddet, ebeveyn-çocuk arası şiddet.
- **Diğer:** Yaşlı bakımı ve yaşlılarla yaşanan problemler, aile bireylerinden birinin engelli olması.

2. Evlilik-Nikah-Boşanma ile İlgili Gelen Soruların İçeriği

- **Nikah:** Kısmet, nişanlılık dönemi, dini nikah, resmi nikah-dini nikah ayrımı, erken yaşta evlilik, çok evlilik, evlilikte denklik, nikah akdi, din-milliyet farklılığı, mihr, muta nikahı, imam nikahı, nişanlılık dönemi nikah, süt kardeş evliliği, nikahsız birlikte yaşama.
- **Evlilik:** Eşler arası iletişim problemleri, aldatma, kıskançlık, kadının/kocanın ilgisizliği, eşlerin ibadete müdahale etmesi, uyum problemleri, güven sorunu.
- **Cinsel Yönelim-Cinsel Hayat:** Özel hallerde cinsellik, eşin cinsel talepleri, oruçlu iken cinsellik, cinsel işlev bozukluğu, vajinismus, hiperseksüalite, cinsiyet rollerini benimsememe, biseksüel, homoseksüel, lezbiyen, gey, cinsel sapkınlıklar (ensest, pedofili, teşhircilik), taciz.
- **Boşanma:** Dini boşanma, talak, öfkeyle kullanılan talak ifadeleri, resmi boşanma, boşanma sonrası problemler, zihar, iddet müddeti, mal paylaşımı, velayet, boşanmadan sonra aynı eşle tekrar evlilik, nafaka.

Yapılan çalışmalar incelendiğinde bireylerin en çok “talak” ile ilgili bilgi almak istedikleri görülmüştür. Çiftler, tartışma esnasında “boş ol” ifadesini kullandıktan sonra yeniden barışma/bir araya gelme durumunda nikâhın sıhhati ve devam edip etmediğiyle ilgili ADRB’den danışmanlık hizmeti talep etmişlerdir

3. Fıkhi Konular ile İlgili Gelen Soruların İçeriği

- **İbadet:** Abdest, gusül, namaz, oruç, hac, zekât, yemin ve adak, ibadet etmeyen eş-çocuğu uyarma.
- **Miras:** Miras hakkı, mirastan mal kaçırma, mirasta kadın erkek ayrımı.
- **Diğer:** Muamelat, dua-beddua, dini suçluluk ve günahkârlık duygusu, kadınların özel halleri.

4. Sosyal Hayatla İlgili Gelen Soruların İçeriği

- **Ekonomi:** Ekonomik problemler, haciz, içkili yerde çalışmak, kazançta bereket.
- **Helalleşme-Küs Kalma:** Komşu hakkı, kul hakkı, dargınlık, barışmaya aracılık yapma.
- **Mahremiyet:** Haremlik selamlık uygulaması, namahremle baş başa kalma, mahremiyetin ölçüsü, üvey anne-baba üvey çocuk arasındaki mahremiyet.
- **Diğer:** Kan davası, iftiraya uğrama, ölüm, sadaka, yalan söyleme, yemin, Alevi-Sünni evliliği.

5. Sağlık ve Diğer Konularla Alakalı Gelen Soruların İçeriği:

- **Fiziksel sağlık:** Kürtaj, tüp bebek, kordonları bağlatma, taşıyıcı annelik, implant, organ bağıışı, gayri meşru bebeğin kürtajı, özürülü çocuğun kürtajı.
- **Psikolojik problemler:** Obsesif kompulsif bozukluk, depresyon, öfke problemleri, psikotik bozukluklar, panik atak, şizofren, paranoya, dürtü kontrol bozukluğu, travma sonrası stres bozukluğu, kleptomani, madde ve teknoloji bağıımlılığı, intihar.
- **Parapsikolojik konular:** Büyü, nazar, cin, kismet, rüya, fal, batıl inançlar, vesvese.

ADRB'ye gelen sorular incelendiğinde soruların çok geniş bir yelpazede olduğu görülmektedir. Ailelerle alakalı her konuda çok fazla soru gelmesi uzmanların bu konudaki yeterliliğinin ne kadar önemli olduğunu ortaya koymuştur. Peker (2009), din hizmetlerinde görev yapacak uzmanların yorum yapabilecek kadar dini bilgiye sahip olmasının yanı sıra etkili iletişim becerileri kazanmış olması, aile danışmanlığı ve rehberliği alanında uzman olması, dini esaslardan yararlanabilmesi ve olumlu kişilik özelliklerine sahip olması gerektiğini vurgulamıştır.

Sonuç

Evlilik ve aile bireylerin ihtiyaç duyduğu, bütün hukuk sistemleri ve dinler tarafından meşru kabul edilen desteklenip korunan toplumların vazgeçilmez parçasıdır. İnsanın varoluşuyla yaşıt olan aile dinle içe içe bir şekilde varlığını günümüze kadar sürdürmeyi başarmıştır. Son yıllarda evlilik ve aile kurumunun yara alması ve boşanma oranlarındaki artış dikkatleri çekmiş ve ailenin korunması ve devamlılığı için yapılan çalışmalar hız kazanmıştır.

Din ve aile arasındaki kopmaz bağ ve karşılıklı ilişki, dinin dindar bireylerin evlilik ve aile hayatlarını düzenlemelerinde etkili rol oynaması din ve aile ile ilgili çalışmalar yapılmasının önemini ortaya koymuştur. Türkiye'de DİB ailenin kurulma, sürdürölme, korunma ve desteklenmesinde görevli kuruluşlardan biridir. DİB kurulduğu ilk günden bu yana aileyle ilgili çok farklı çalışmalar yürütmüş, ilgili kurum ve kuruluşlarla iş birliği halinde olmuştur. Aile ve Dini Rehberlik Büro ve Merkezleri toplumun bu ihtiyacına bir cevap olarak kurulmuş, yoğun ilgi gördüğü ve işlevsel olduğu için sayıları arttırılmıştır.

ADRB'ye telefon, e-posta yoluyla ulaşan ya da yüz yüze başvurup dini-manevi danışmanlık talep eden kişilere görevli uzmanlar tarafından danışmanlık

hizmeti sunulmakta ve görüşmeler sistemli bir şekilde kaydedilmektedir. Bi-reyler dini-manevi danışmanlığın yanı sıra yalnızca fetva sormak, kişisel taleplerini dile getirmek ve yaşadıklarını paylaşma amacıyla da bürolara başvuru yapmışlardır. Başvurular incelendiğinde en çok aile, evlilik-nikâh-boşanma ve fıkhi konularla ilgili soruların geldiği görülmektedir. Başvuruların aile ağırlıklı ve çok geniş bir yelpazede olması uzmanların mesleki yeterlilikleri ve sunulan hizmetin niteliğini gündeme getirmektedir.

DİB büro ve merkezlerde görev alan uzmanların mesleki bilgi ve yeterliliklerini arttırmak için hizmet içi eğitimler ve çalıştaylar düzenlemektedir. Uzmanlar belli aralıklarla ilgili eğitimlere katılmaktadırlar. Araştırmalar uzmanların almış oldukları hizmet içi eğitimin faydalı olmakla birlikte yetersiz olduğunu ortaya koymuştur. Toplumun ihtiyacı ve bürolara gösterilen yoğun talep göz önüne alındığında uzmanların mesleki yeterliliğini arttırmakla alakalı daha fazla çalışmaya ihtiyaç olduğu söylenebilir.

Spiritual Counseling and Guidance for Families: Family and Religious Guidance Bureaus

Religions, especially Islam, contain principles that regulate the personal, familial and social life of individuals. Religious individuals, as in other areas, turn to their religion to find solutions to the problems they face within their families. In Türkiye, the responsibility of enlightening the society on religious matters belongs to the Presidency of Religious Affairs (DİB). For this purpose, the Presidency of Religious Affairs has -conducted many studies related to the establishment, protection and strengthening of the family since its inception. Today, DİB continues its studies on families through the Department of Family and Religious Guidance. Family and Religious Guidance Bureaus operate under the relevant presidency and provide spiritual counseling services to families. The study is a theoretical and descriptive study aiming to deal with the spiritual counseling and guidance service offered to families by the Family and Religious Guidance Bureaus from a holistic perspective.

Throughout history, the relationship between religion and family has continued. Religion has guided individuals in turning points related to marriage and family such as, partner selection, wedding ceremonies, marriage, birth control, and divorce. When choosing a spouse, religious individuals have mostly preferred to marry someone from their own religion and have sought guidance from their religion at turning points related to their family life. The overlap of religious orders and the many functions of the family has created a dynamic relationship between religion and family. Religions have encouraged marriage, determined the duties and responsibilities of family members towards each other, and supported the protection and continuation of the family by prohibiting acts such as incest and adultery. Religion is at the center of life for religious families and affects the family in many ways. Studies have found that religion and spirituality play a positive role in individuals' choice of spouse, their feelings, thoughts and behaviors towards family members, the resolution of problems between spouses, forgiveness and establishing a healthy relationship with family members. Religious families primarily seek religious solutions to address their family problems. In our country, DİB is one of the institutions that religious individuals apply to solve family-related problems.

DIB conducts many comprehensive studies on families. Its work can be summarized under the following headings: family-oriented trainings, marriage procedures, in-service trainings for family-related religious services specialists, family-related projects, studies on family-related social problems, activities for family-themed days and weeks, family-themed short film and photo contests, publications on family matters, moral support in social service institutions, and family and religious guidance offices.

Family and Religious Guidance Bureaus (ADRB)

DIB firstly has been established the “Hello Fatwa” line in order to find solutions to the family-related problems of individuals. Afterwards, “Family Offices” were opened in provincial mufti offices in 2003 in 6 pilot provinces to offer solutions on the establishment of the family, its continuity and the problems it faces. Due to the intense interest of the public and their functionality, these offices have been opened in other provinces as well. The name of the Family Offices was changed to “Family Guidance and Religious Guidance Office” in 2007. The number of offices has been increased, with the public showing great interest in the work offered by the Family Guidance and Guidance Offices and achieving positive results. The offices and centers, whose name has been changed as “Family and Religious Guidance Bureau (ADRB), are actively providing service at a total of 402 locations, including 398 Family and Religious Guidance Offices and 4 Family and Religious Guidance Centers.

The duties of ADRB, which is affiliated with the Department of Family and Religious Guidance, can be summarized as follows: Creating social awareness by working on the establishment, protection and strengthening of the family, providing religious counseling and guidance services for the solution of family problems, strengthening the family by offering support services regarding the problems that family members may encounter, and providing religious guidance services to social service institutions such as Care Houses for children, orphanages, nursing homes and women’s guest houses.

In ADRB, preachers who have attended in-service seminars organized by DIB are appointed. In -cases where there are not enough preachers to be appointed at ADRB, priority is given to personnel who conduct academic studies on family, children, women, youth and the elderly and who have sufficient knowledge and experience in the relevant fields. They are assigned from among the personnel who are religious services specialists, muezzins, and Quran course instructors. In-service training and workshops are organized regularly in order to increase the efficiency of family-oriented services at ADRB.

ADRB experts use various methods and -techniques while providing spiritual counseling and guidance to families: establishing empathy, active listening, giving feedback to clients that they are understood, providing suggestion and advice, asking questions, making them see the positive aspects of the situation, trying to create different perspectives, assigning homework, and problem solving. Trying to understand actual situation, refraining from judgement, asking about the approaches used to address the problem are among the methods employed. Other techniques used by experts are taking notes on the clients, asking about their previous therapy experiences, conveying similar events from religious sources about the problem they face, providing examples from the lives of prophets to illustrate appropriate behavior, recommending various readings, encouraging them to be patience, to trust, pray and be hopeful, promoting to do righteous deeds, tasbih-dhikr, emphasizing forgiveness, recommending sharing, guiding individuals towards Quran recitation and worship, directing them to Qur'an courses, explaining the structural differences between men and women, informing children about their psychological development, trying to make them feel safe..

Studies on the professional competencies of ADRB experts have revealed that the in-service training offered to experts is useful but insufficient. In addition to theoretical training, experts need more case studies, in-service trainings with smaller groups, and face-to-face training from professionals. However, experts face difficulties when they do not know what to do in the face of a serious problem, when they cannot help individuals who feel helpless, have physical disorders, psychological problems (personality disorders, OCD, schizophrenia, etc.), addictions, exposed to domestic violence, abuse and many problems at the same time. Furthermore, experts also encounter challenges in situations where applicants expect them to make decision on their behalf, where the problem does not originate from the applicant, where people resist finding a solution and making changes, and where they anticipate experts to justify them and blame the other party, as well as presenting the problem from a one-sided perspective.

Spiritual Counseling Requests and Their Contents

Spiritual counseling services provided by ADRB have been tried to be handled from a holistic perspective. The studies including the applications made to the ADRB by the researcher were examined and it was observed that the requests were grouped under 4 headings: the need for receiving spiritual counseling, only asking for fatwas, expressing personal demands and sharing their experiences. Considering this result, it is important for ADRB specialists to receive comprehensive training in marriage and family and acquire the necessary expertise.

For example, the presence of family-related issues even in the content of some questions asked in the field of fiqh, and the experts expressing difficulties while working with families indicate that the experts should receive specialized training on families in addition to their basic spiritual counseling skills.

In the second study, the studies on the applications made to ADRB were examined in terms of content and it was determined that 5 themes such as “Family-Child”, “Marriage, Marriage and Divorce”, “Fiqh Issues”, “Social Issues” and “Health” came to the fore. When the themes were examined as a whole, it was observed that the most common questions were about marriage-nuptial-divorce. When the content of the applications made to ADRB is examined, it has been revealed that they have a wide range of content and are mostly family-oriented.

In conclusion, the necessity of spiritual counseling and guidance offered at ADRB is evident from the density of the applications and the content of the requested counseling. As a result of the study, it was observed that the in-service training of ADRB specialists was useful, but insufficient. For this reason, considering the needs of the society and the high demand for offices, it is necessary to prioritize further efforts to increase the professional competence of experts. When the demands of families and the themes emerging in the applications are evaluated together, it is believed that organizing trainings to increase the professional competence of ADRB specialists, conducting more joint studies with related disciplines, especially family counseling, and conducting detailed research, workshops and projects on the subject will contribute to the enhancement of the quality of the services.

Etik Beyan / Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. / It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.

Finansman / Funding: Yazarlar, bu araştırmayı desteklemek için herhangi bir dış fon almadıklarını kabul ederler. / The authors acknowledge that they received no external funding in support of this research.

Yazar (lar) / Author (s): Hatice KILINÇER

İntihal / Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi. / This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

Kaynakça

- Adak, N. (2015). Toplumun Temel Yapı Taşı: Aile. İçinde S. Güçlü (Ed.), *Kurumlara Sosyolojik Bakış* (2. Baskı, ss. 27-60). Kitabevi.
- ADRB, Diyanet İşleri Başkanlığı Aile ve Dinî Rehberlik Büro veya Merkezleri Çalışma Yönergesi 5 (2019).
- Ağırbaş, F. (2017). *Manevi Yönelimli Aile Danışmanlığı* [Yüksek Lisans Tezi]. : Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü.
- Angın, Y. (2016). *Aile ve Dini Rehberlik Bürosu Görevlilerinin Karşılaştıkları Psiko-sosyal Sorunlara Yaklaşımlarının Dini Danışmanlık ve Rehberlik Açısından Değerlendirilmesi* [Yüksek Lisans Tezi]. Erzurum Atatürk Üniversitesi.
- Angın, Y., & Altaş, N. (2018). Aile ve Dini Rehberlik Bürosu Görevlilerinin Karşılaştıkları Psiko-sosyal Sorunlara Yaklaşımlarının Dini Danışmanlık ve Rehberlik Açısından Değerlendirilmesi. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 18(2), 661-689.
- Aydın, M. (2013). Aile ve Din/İslam. İçinde M. Aydın (Ed.), *Sistemik Aile Sosyolojisi* (1. Baskı, ss. 315-331). Çizgi Yayınevi.
- Balıkçı, A. B. (2015). *Konya'da Aile İçi Sorunlarının Din Sosyolojisi Perspektifinden Değerlendirilmesi* [Yüksek Lisans Tezi]. Necmettin Erbakan Üniversitesi.
- Balkanlıoğlu, M. A. (2012). Alevi-Sünni Evliliklerinin Aile İlişkileri ile Çocuk Yetiştirme Üzerine Etkileri ve Sosyal Damgalama. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, 62, Article 62.
- Bayer, A. (2013). *Değişen Toplumsal Yapıda Aile: Eşler Arası Şiddet ve Din İlişkisi Üzerine Bir Araştırma: Konya Örneği* [Doktora Tezi]. Necmettin Erbakan Üniversitesi.
- Çiftkat, S. (2011). *Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesindeki Aile İrşat ve Rehberlik Hizmetlerinin Din Eğitimi Açısından Değerlendirilmesi (Elazığ İli örneği)* [Yüksek Lisans Tezi]. Selçuk Üniversitesi.
- DİB. (2017). *Diyanet İşleri Başkanlığı Görev ve Çalışma Yönergesi*. E.66202, 8. madde.
- DİB. (2018). *Din Hizmetleri Raporu* [Faaliyet Raporu]. DİB.
- DİB. (2019). *Diyanet İşleri Başkanlığı Aile ve Dini Rehberlik Büro veya Merkezleri Çalışma Yönergesi*. <https://dinhizmetleri.diyanet.gov.tr/>.
- DİB. (2022a). *Diyanet Aile Çalışmaları*. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- DİB. (2022b). *Diyanet Aile Çalışmaları*. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Düzgüner, S., & Ayten, A. (2020). *Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetleri Temel Bilgiler Kılavuzu*. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Fard, M. K., Shahabi, R., & Zardkhaneh, S. A. (2013). Religiosity and Marital Satisfaction. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 82, 307-311.

- Ferah, N. (2019a). *Boşanma Psikolojisi Dini Başa Çıkma Yaklaşımı* (1. Baskı). Marmara Akademi Yayınları.
- Ferah, N. (2019b). Boşanma Sürecindeki Bireylerde Depresyon Anksiyete Stres ve Dini Başa Çıkma Arasındaki İlişki. *Bilimname*, 2019(37), 383-405.
- Ferah, N., & Kılınçer, H. (2022). Boşanmış Bireylerin Resmi ve Dini Boşanma Hakkındaki Algıları ve Anlamlandırmaları. *İlahiyat Tetkikleri Dergisi*, 58, 77-87.
- Geçioğlu, A. R., & Döner, E. (2019). İslam'da Evlilik ve Aile Bağlamında Günümüzde Tartışılan Konular Üzerine Psiko-Sosyal Bir Değerlendirme. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 19(2), 603-627.
- Genç, S. (2015). *Toplumsal Kurum Olarak Dinin Aile Kurumundaki Yeri Aile İrşat ve Rehberlik Büroları Çankaya Müftülüğü Örneği* [Yüksek Lisans Tezi]. Kırıkkale Üniversitesi.
- Göcen, G. (2016). Danışmanın Maneviliğinin Gerekliliği Üzerine: Dini İçerikli TV Programlarında Sorulan Sorular Üzerine Nitel bir Araştırma. İçinde A. Ayten, M. Koç, & N. Tınaz (Ed.), *Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Cilt II* (1. Baskı).
- Güney, N. (2009). *Aile Bürolarının Bugünü ve Geleceği* (ss. 179-188). IV. Din Şurası Tebliği.
- İmamoğlu, A., & Ferah, N. (2019). Boşanma Sürecinde Ruh Sağlığı ve Din. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 28(2), Article 2.
- Karabacak, M. K. (2015). *Aile İçi Çatışma ve Anlaşmazlıkların Çözümünde Dini Danışmanlığın Önemi* [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi,]. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Karacoşkun, M. D. (2004). *Din hizmetlerinde Psikolojik Formasyon Yeterliliğinin Önemi ve İlahiyat Fakültelerindeki Psikoloji eğitimi Üzerine Görüş ve Öneriler. Türkiye Yüksek Din Eğitimi Sorunları Sempozyumu*. 83-103.
- Karagöz, S., & Böke, E. G. (2020). *Aile ve Dini Rehberlik Merkezlerinde Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetleri*. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Kılınçer, H. (2019). Manevi Danışmanların Aile Danışmanlığı Hakkındaki Algı ve Tutumları. İçinde A. Ayten (Ed.), *Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Farklı Alanlardan Araştırma Bulguları ve Değerlendirmeler* (1.Baskı, ss. 65-97). DEM Yayınları.
- Lambert, N. M., & Dollahite, D. C. (2006). How Religiosity Helps Couples Prevent, Resolve, and Overcome Marital Conflict. *Family Relations*, 55(4), 439-449. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3729.2006.00413.x>
- Mahoney, A., & Tarakeshwar, N. (2013). Evlilikte ve Gündelik Hayat ve Aile Krizlerindeki Ebeveynlik. İçinde Drl. R. F. Paloutzian & D. C. L. Park (Ed.), & F. Z. Belen (Çev.), *Din Psikolojisi ve Maneviyat Psikolojisi Temel Yaklaşımlar ve İlgi Alanları* (ss. 361-401). Phoenix Yayınevi.

- Mürsel, C., & Onur, F. (2020). Aile ve Dini Rehberlik Bürosu Görevlilerinin Karşılaştıkları Problemlere Dini Danışmanlık ve Rehberliğin Katkısı (Bingöl Örneği). *Antakiyat*, 3(2), 231-255.
- Özdemir, Ö. (2013). *Aile İrşat ve Rehberlik Bürolarının Yetişkin Din Eğitime Katkısı: Adana İl Örneği* [Yüksek Lisans Tezi]. Çukurova Üniversitesi.
- Öztürk, M. (2019). *Aile ve Çocuk İlmihallerinin Tanıtımı ve Din Eğitimi Açısından Değerlendirmesi* [Yüksek Lisans Tezi]. Necmettin Erbakan Üniversitesi.
- Peker, H. (2009). *Dini Danışmanlık Bağlamında Aile Danışmanlığı ve Rehberliği: Samsun ve Aydın Aile İrşat ve Rehberlik Büroları Örneği*. IV. Din Şurası Tebliğ ve Müzakereleri 12-16 Ekim.
- Rusu, P. P., & Turluc, M. N. (2011). Ethical Issues of Integrating Spirituality and Religion in Couple and Family Therapy. *Romanian Journal of Bioethics*, 9(1), 83-95.
- Söylev, Ö. F. (2013). Yerleşik İrşat Usullerini Uygulamada Ortaya Çıkan Sorunlar ve Dinî Danışma ve Rehberlik Üzerine Bir İnceleme. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 22(1).
- Söylev, Ö. F. (2014). *Türkiye’de Dini Danışma ve Rehberlik: Alanları, İmkânları ve Yöntemleri: Diyanet İşleri Başkanlığı Örneği* [Doktora Tezi]. Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Şahin, T. K. (2010). *Dini Danışmanlık Bağlamında Aile İrşat ve Rehberlik Bürosu Faaliyetleri* [Yüksek Lisans Tezi]. Selçuk Üniversitesi.
- Şen, B. (2010). *Aile İrşat ve Rehberlik Bürosuna Sorulan Sorular Işığında İstanbul’da Aile Hayatının Sosyolojik Analizi* [Yüksek Lisans Tezi]. Uludağ Üniversitesi.
- Tekin, M. (2016). Dinlerin Perspektifinden Aile Kurumu. İçinde K. Canatan & E. Yıldırım (Ed.), *Aile Sosyolojisi*. Açılım Kitap.
- Topuz, İ. (2015). Danışmanlık Görevi Yürüten Din Görevlilerinin Mesleki Algılarına Yönelik Nitel Bir Araştırma. *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1(34), 75-94.
- Tuncel, Z. (2021). *Ankara İlindeki Aile ve Dini Rehberlik Bürolarına Yapılan Başvurularda Öne Çıkan Temel Problemlerin Yetişkin Din Eğitimi Açısından İncelenmesi* [Yüksek Lisans Tezi]. Ankara Üniversitesi.
- Valiante, W. C. (2003). Family Therapy And Muslim Families: A Solution Focused Approach. *Family Therapy & Muslim Families*.
- Yaman, A. (2018). *Ahlak ve Hukuk Ekseninde Aile Hayatımız*. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Yıldırım, S. (2019). *Yaşanmış Olaylar Bağlamında Dini Danışmanlığa Konu Olan Aile İçi Sorunlar: Bursa ve İzmir Örneği* [Doktora Tezi]. Süleyman Demirel Üniversitesi.
- Yıldız, Z. (2011). *Diyanet İşleri Başkanlığı Aile İrşat ve Rehberlik Bürosuna Gelenlerin Psikososyal Zeminini. Kırşehir Örneği* [Yüksek Lisans Tezi]. Erciyes Üniversitesi.